

Premislek o državnem prazniku

Luka Lisjak Gabrijelčič

Tudi letošnji državni praznik ob dnevu državnosti ni minil brez polemik. Dan, ki naj bi bil trenutek veselja in ponovnega odkrivanja tega, kar nam je skupno, so zaznamovale zagrenjenost, medsebojno nagajanje in jalove polemike. Povprečni državljani (v kolikor ni le brezbrizno zamahnil z roko), se je ob tem verjetno odzval podobno kot Jack Nicholson v filmu Mars Attacks (Tim Burton, 1996), ko v vlogi naivno liberalnega ameriškega predsednika nagovori marsovskega ambasadorja z legendarnim vprašanjem: »Why can't we all just ... get along?« Čepprav takšni dobronamernosti ne moremo odrehati pristnosti – in čeprav je nedvomno boljša od skandiranja strankarskih navijačev in od molilnih mlinčkov njihovih intelektualnih sekundantov –, je žal (kot kmalu za tem, ko izreče omenjeni stavek, ugotovi Nicholson sam) obsojena na neuspeh. Kajti vsak spor, še zlasti, če je dolgotrajen, ima svoje razloge. Jonathan Swift je bil žal prevelik optimist, ko je v Guliverjevih potovanjih domneval, da so ti razlogi povetini banalni. Sam se, nasprotno, bojim, da za našimi liliputanskimi spori tiči vse prej kot banalna dilema in da si glede tega ne moremo nadejati pomiritve, dokler je ne bomo razrešili – pošteno, temeljito in brez rokohitrstva. Ta premislek je skromen poskus v to smer.

Boj v blatu

Prvi prizor. Dva moška, do kolen potopljena v blatu, se tolčeta s palicami. Zanemarjena sta in zatopljena v svoj pretep, ki si se zdi kot zamrznjen trenutek v nedoumljivem, krutem obrednem plemenskem plesu. Vse naokrog se razteza siva, brezimna pokrajina. Pod obzorjem ni ničesar razen njunega strastnega sovraštva. Kakor da bi brezčasni boj, ki jima ga narekuje neznano prekletstvo, celotno stvarstvo, ki ju obkroža, vklenil v zloveščo opustelost. Nikjer ni sledu, ki nam bi pomagala razvozlati zagonetko njunega spopada. Ne vemo, zakaj se pretepata, nobeno znamenje ne razkriva smotra njunega početja. Čeprav sta oblečena v sočasna oblačila – in ju moramo torej razumeti kot naša sodobnika –, celotna podoba zbuja vtis, da gre pri njunem boju za nekaj arhaičnega, za nekaj, kar se izmika racionalnemu in instrumentalnemu spopadu interesov. Kaj in Abel? Romul in Rem? Morda gre res za arhetipsko upodobitev bratomornega spopada, a v njej ni nič mitičnega, nič sublimno grozljivega. Vse kaže, da tu ne gre za upodobitev krvavega, a globokega izvorne-

ga mita, temveč za nekaj mnogo bolj banalnega, vsakdanjega, nebitvenega. Za alegorijo jalovosti in nizkotnosti sovraštva. Ta interpretacija postane še bolj verjetna, če poznamo avtorja podobe. Marsikdo je že uganil: gre za eno najbolj znanih slik Francisca Goye, znano kot *Pretep z gorjačami* ali *Tujca*. Spada v ciklus tako imenovanih »temnih slik«, ki so nastale pod vplivom grozot napoleonskih vojn. V tem primeru gre nemara za alegorijo državljanskega spopada med različnimi frakcijami, ki je sledil francoski invaziji na Iberski polotok. Goyeva slika je sčasoma postala prisposoba za družbene in politične razdore, ki so pestili Španijo v zadnjih dveh stoletjih in so povzeti v diskurzu o »dveh Španijah«: napoleonski in burbonski, liberalni in konservativni, republikanski in monarhistični, federalistični in centralistični, klerikalni in antiklerikalni, revolucionarni in reakcionarni, nacionalni in republikanski, modri in rdeči ... Ni čudno, da je med državljansko vojno 1936 – 1939 slika zadočila razsežnosti nekakšne temne prerokbe. Oziroma prekletstva. Prekletstva, ki ga je esejist in publicist F. Sánchez Dragó označil kot nesposobnost Špancev, da bi svoje sobivanje utemeljili na civilni vezi. Na način, torej, da bi onkraj ideoloških, razrednih, regionalnih, jezikovnih, etničnih in drugih delitev vzpostavili skupni konsenz, iz katerega bi lahko črpal navdih sleherni državljan.

Praznik in civilna vez

Kot je znano, četrtega julija Združene države Amerike praznujejo svoj dan neodvisnosti (*Independence Day*). Četrty julij je ena izmed najpomembnejših javnih manifestacij tega, kar je sociolog Robert N. Bellah poimenoval »ameriška civilna religija«. Pojma »religija«, ki nastopa v tej sintagmi, ne smemo razumeti na ustaljeni način, kot sinonim za veroizpoved ali versko pripadnost. Bellah se je s to besedno zvezo naslonil na starejšo, antično rabo pojma religije kot skupka obredov, ki utrjujejo vez v določeni skupnosti. V tem primeru v civilni – občanski oziroma državljanski – skupnosti. Gre torej za zunanjo manifestacijo civilne vezi.

Po Bellahovo predstavlja ameriška civilna religija »skupek temeljnih prepričanj, vrednot, praznovanj in ritualov, ki združujejo ameriške državljane v eno samo politično telo in delujejo vzporedno in neodvisno od njihove osebne religije«. Kljub izmuzljivosti te definicije in vprašljivosti samega pojma, ta ven-

darle opozarja na otipljivi fenomen, ki je že mnogo pred tem pritegnil pozornost številnih opazovalcev ameriške stvarnosti. Med njimi je bila tudi Hannah Arendt, ki je posvetila mnogo pozornosti simbolnemu naboju ameriških političnih ritualov. Kar je Arendtovo najbolj fasciniralo, je bil ustanovitveni mit, ki se odraža v praznovanju četrtega julija. To je praznik spominjanja na izvorni akt ustanovitve nove politične skupnosti, ki pomeni začetek nove specifične oblike človeškega sobivanja in s tem nove časovne perspektive v neskončnem horizontu človeškega posvetnega bivanja. To je pomen gesla *novus ordo seclorum*, ki ga je najti na dolarskih bankovcih. Izvira iz Vergilove Četrte ekloge, ki oznanja:

*Tu je že poslednja doba, ki pesem Sibile jo znani;
veliki red stoletij rojeva se na novo
(Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo),
vrača se pravica, vračajo se pravila časti.*

Dan državnosti, to čudno ime

Konec junija v Sloveniji praznujemo naš glavni nacionalni praznik. Kljub temu, da se z njim spominjamo razglasitve samostojnosti, ga imenujemo z nekoliko nenavadnim imenom »dan državnosti«. Verjetno se je marsikdo že vprašal, zakaj takšno ime. Zdelo bi se nam bolj logično, da bi se imenoval »dan samostojnosti« oziroma »dan neodvisnosti«. Pa vendar smo s tem imenom že poimenovali 26. december, medtem ko se je za najpomembnejši nacionalni praznik uveljavilo ime – dan državnosti.

Nenavadnost tega poimenovanja pride še bolj do izraza, če pomislimo na zgodovinske okoliščine slovenske osamosvojitve. Petindvajsetega junija 1991 Slovenija namreč ni pridobila svoje državnosti, temveč se je kot suverena država odcepila od Jugoslavije. Oziroma, po lastni argumentaciji, prekinila državnopravne vezi z drugimi jugoslovanskimi republikami in ponovno prevzela nase tisti del svoje suverenosti, ki ga je bila prostovoljno prenesla na jugoslovansko federacijo v trenutku njene ustanovitve. Osamosvojitelji so vedno znova poudarjali izvorno državnost Slovenije in njeno pravico do odcepitve, ki ji jo je zagotavljala zvezna ustava. Ne le zgodovinsko in strogo legalistično, temveč tudi v argumentaciji in samorazumevanju zakonodajalca, ki je razglasil slovensko samostojnost, je Slovenija svojo državnost pridobila z avnojskimi sklepi oziroma v trenutku, ko je bila mednarodno priznana kot konstitutivna republika jugoslovanske federacije. V vseh pravnih aktih

in v uradnih izjavah pristojnih nosilcev javnih funkcij je bila slovenska državnost predstavljena kot temelj slovenske osamosvojitve leta 1991 in ne kot njena posledica. Zakaj torej 25. junija praznujemo dan državnosti in ne, kot bi bilo pričakovati, dneva samostojnosti?

Ker zagotovo vemo, da so se osamosvojitelji še kako zavedali, da Slovenija svoje državnosti ni pridobila ob osamosvojitvi leta 1991, temveč po koncu druge svetovne vojne kot ustanovni del zvezne Jugoslavije, smemo domnevati, da pri poimenovanju 25. junija kot dneva državnosti nikakor ni šlo za spodrselj ali nepremišljenost. Čemu torej takšno poimenovanje?

Vedeti moramo, da se je že tedaj začel simbolni spopad med dvema pogledoma, okoli katerih se je oblikovalo dvoje antitezičnih interpretacij naše preteklosti, ki še danes predstavljata pomembno zarezo v naši politični stvarnosti. Mislim seveda na razcep med zagovorniki »kontinuitete« in »anti-kontinuitete« oziroma »prekinitve«. Prvi poudarjajo izvor slovenske državnosti v osvobodilni revoluciji med drugo svetovno vojno in razumejo slovensko osamosvojitve kot izpolnitev narodne osvoboditve, do katere naj bi prišlo po zaslugi proti-okupatorskega boja, ki ga je vodila Osvobodilna fronta v okviru Titove jugoslovanske partizanske vojske. Zagovarjajo torej, da obstaja neposredna kontinuiteta med samostojno in demokratično slovensko državo in komunističnim sistemom, iz katerega naj bi ta po njihovem izšla. Takšen pogled pa implicira vzvratno legitimacijo komunističnega sistema, ki ga zagovorniki prekinitvene paradigme nikakor ne morejo sprejeti. S tem se je ustvarila globoka zarez v slovenski politiki, civilni družbi in v javnem diskurzu, ki je že v zgodnjih devetdesetih neprestano grozila, da bo razbila krhko politično soglasje, ki je omogočalo proces osamosvajanja (spomnimo, da je tedanja SDP, neposredna predhodnica današnje SD, vztrajno nasprotovala sprejemu nove slovenske zastave brez peterokrake zvezde in da je le odločno posredovanje tedanjega predsednika skupščine Franceta Bučarja preprečilo, da bi Slovenija vstopila v samostojnost s komunističnimi simboli).

Dvoje interpretacij slovenske državnosti

Do tukaj dejstva. Da pa bi se dokopali do globljega razumevanja našega problema, se moramo spustiti na raven spekulacij. Glede izvora nenavadnega poimenovanja »dan državnosti« je možnih veliko interpretacij, ki imajo več ali manj potrditev v dejstvih: a le dve presegata raven anekdotičnosti in sta zares vseobsegajoči. To sta tudi edini dve, ki sta relevantni za naš

premislek, saj ne zadevata le samega poimenovanja, temveč se na ključni točki dotikata širšega vprašanja slovenske državnosti oziroma njene umeščenosti v okvir zgodovinske kontinuitete. Prva interpretacija pravi, da se je v razmerah, ki smo jih opisali v prejšnjem razdelku, tedanji zakonodajalec postavil v neka-kšni nenaklepni prebrisanosti ali instinktivni modrosti odločil, da največji nacionalni praznik poimenuje s pomenljivim imenom »dan državnosti«. Poudarek je tako od osamosvojitve, ki je navsezadnje pomenila le spremembo mednarodnopravnega statusa določene državopolitične skupnosti, postavil k ustanovitvi nove državne skupnosti, novega okvira političnega sobivanja. S tem je izvedel pravi simboli preobrat: isti ustavodajalec, ki je v vseh pravnih aktih samostojnost Slovenije izpeljeval iz njene državnosti, je zdaj kot zakonodajalec povsem obrnil perspektivo in slovensko državnost izpeljal iz osamosvojitve.

Nismo se osamosvojili zgolj zato, ker smo hoteli postati neodvisni, temveč zato, da bi samostojno vzpostavili pristno demokracijo. Zato moramo opustiti malikovanje suverenosti in nacionalne države zaradi njiju samih, saj je to odraz zavrženega, nevarnega nacionalizma, pa naj se ta oblači v še tako progresivna oblačila.

Ustanovitev samostojne Slovenije je iz akta gole emancipacije od večnacionalnega okvira povzdignil v nič manj kot v začetek nove politične skupnosti. Vzpostavitev nove, demokratične slovenske države je bila tako na simbolni ravni povzdignjena nad goli akt osamosvojitve in poudarek je bil iz državnopravne kontinuitete prestavljen na ta novi začetek. To pa le na videz pomeni, da se je zakonodajalec na stran zagovornikov anti-kontinuitetne, prekinitvene teorije. Domet njegove odločitve je bil – če sledimo tej interpretaciji – v resnici širši in vseključujoči. Novi začetek, ki ga pomeni slovenska osamosvojitve, ne nujno delegitimira prve slovenske državnosti, dosežene z zmagoslavjem komunistične revolucije leta 1945. Le postavlja jo, kamor spada: v predpreteklost nove slovenske države. S tem našo novo demokratično državo emancipira od njene komunistične preteklosti.

Kot rečeno, je to le ena od interpretacij. Obstaja še druga, ki je močno prisotna med nekaterimi segmenti civilne družbe, v medijih in med intelektualnimi elitami, ima pa tudi vplivne podpornike na najpomembnejših institucionalnih položajih. Slednja poudarja kontinuiteto med slovensko osamosvojitvijo in NOB, ki naj bi – z ustanovitvijo slovenske komunistične države v federalni Jugoslaviji – postavil temelje sedanji slovenski

državnosti. Zato bi morali državljani naše republike skupaj – ne glede na svetovnonazorske razlike in ne glede na svojo osebno in družinsko zgodovino, ki je morda polna grenkih spominov na kršenje človekovih pravic v režimu, ki je neločljivo povezan tako z na takšen način pojmovano slovensko državnostjo, kakor z revolucijo, ki jo je vzpostavila – ob praznovanju osamosvojitve spoštljivo obeležiti še spomin na partizanski boj, brez katerega – tako nam je rečeno – »nikoli ne bi bilo samostojne Slovenije«. To implicitno pomeni, da se 25. junija ne spominjamo toliko same osamosvojitve, kolikor predvsem slovenske državnosti, ki je v njej manifestirana in dopolnjena. Slednja pa – o tem v pravnem pogledu pravzaprav ne more biti dvoma – izhaja neposredno iz socialistične Slovenije in, posredno, iz NOB. Od tod zahteve po prisotnosti predstavnikov partizanskih veteranov na državnih proslavah za dan državnosti. Iz opisane

perspektive je ta zahteva povsem upravičena – prav tako kot je upravičena prisotnost simbolov partizanskega boja. To, da so bili ti simboli hkrati tudi simboli represivnega režima in ideologije, ki je z revolucijo uzurpirala prostor občosti, ki bi moral pripadati civilni vezi, iz te perspektive ne more biti argument *proti* njihovi prisotnosti na praznovanju osamosvojitve – lahko je kvečjemu dodatni argument *za* njihovo prisotnost (saj je bila prav v režimu in v njegovi politični praksi aktualizirana državnost, razglašena v narodnoosvobodilnem boju).

Iz vsega, kar smo povedali v zgornjih odstavkih, izhaja troje ugotovitev. Prvič: pri dojemanju slovenske državnosti gre za dve povsem antitetični paradigmi, med katerima ne more biti kompromisa v pravem pomenu besede. Drugič: odnos med njima je asimetričen. Če sprejmemo prvo (ki, kot rečeno, izhaja iz anti-kontinuitetnega stališča, a se z njim ne prekriva), ni nujno, da povsem zavržemo drugo (le postavimo jo v podrejeni položaj partikularnega stališča, torej na isto raven kot vsa druga mnogotera partikularna stališča, prisotna v družbi); toda če sprejmemo drugo, moramo zavreči prvo. Iz tega izhaja še tretja ugotovitev: namreč, da ima prvo stališče naravo sinteze, medtem ko drugo ostaja na ravni antiteze. Pomiritev in sprava med obema je zato je možna le na ravni prve, imenujmo jo »usta-

novitvene« paradigme. Zmaga prve paradigme zato ne pomeni zmage enega partikularnega stališča nad drugim, temveč zmago občosti nad partikularnostjo. Zmaga druge pa bi pomenila regresijo in vrnitev na stanje konfliktnosti.

Da bi zmogli to precej abstraktno ugotovitev razumeti v vsej njeni historični in medčloveški konkretnosti, se moramo posloviti od jezika pravne filozofije in se spustiti na drugo raven – na raven, kjer teoretsko argumentacijo zamenja empatija in razumevanje do eksistencialne razsežnosti političnega boja. Le tu se namreč lahko soočimo z vprašanjem človeških usod, torej s konkretno pluralnostjo človeških bitij, ki tvorijo politično skupnost. V ta namen se moramo zopet vrniti k razmišljanju s pomočjo umetniških podob.

Parabola o Petru in Gorazdu

Drugi prizor. Tudi tu imamo dva mlada moška v blatu. Tudi onadva se pretepata in se ozmerjata. A na neki točki obstane. Še naprej sta jezna drug na drugega, a se odločita, da bosta združila moči in iz blata potegnili avto, ki je bil zaradi njunega spora zapeljal v jarek. Po nekaj poskusih ga uspeta spraviti nazaj na cesto. Nato se naslonita na avtomobil in se začneta krohotati.

Prizor je iz slovenskega filma *Razseljena oseba* iz leta 1982, režiserja Marjana Cigliča in scenarista Draga Jančarja. Moška v opisanem prizoru sta njegova protagonista: Gorazd (Miloš Batelino) in Peter (Matjaž Višnar). Po slednjem je film dobil svoj naslov: Peter je namreč potomec domobranske družine, ki je po koncu druge svetovne vojne emigrirala v Argentino. Gorazd, njegov antagonist in prijatelj, je sin partizana-komunista. Simbolika je jasna: gre za dve Sloveniji. Ena je vladajoča, a jo razjedajo dvomi in protislovja ter doživlja globoko krizo smisla; druga je skrita, podrejena, izseljena, a tudi polna gneva, nerazčiščenih notranjih konfliktov, ujetnica lastne preteklosti. To je verjetno prvi film, ki je odkrito, brez predsodkov in klišejev spregovoril o usodi te »druge Slovenije« (in s tem predstavljal enega prvih znanilcev liberalizacije slovenskega kulturnega prostora v 80-ih letih). Peter je izkoristil priložnost, ki se mu je ponudila, da je prvič in za dlje časa obiskal domovino svojih staršev. Podrobnosti nas tu ne zanimajo, pomembno pa je poudariti, da je osrednje gibalno zgodbo konflikt med Petrom in novo okolico. Drugi osrednji lik je, kot rečeno, Gorazd, sin partizana in pravo nasprotje melanholičnega Petra: uporen, zaletav, sarkastičen mladenič, ki »vedno išče odgovore, vedno mora nečemu priti do dna, nekaj razrešiti«. Gorazd je intelektualni

bojovnik; za razliko od Petra, ki je v bistvu apolitična oseba, »mora biti Gorazd vedno zraven, vedno mu za nekaj gre,« pri čemer je ta »nekaj« kakopak izmuzljiv. Gorazd neprestano hodi po tanki črti, ki loči pravičnika od cinika. Peter in Gorazd imata skupno točko: oba stvari ganejo, ju ne pustijo indiferentna. Konflikt med njima je neizbežen. Seveda ima spor tudi realno, vsakdanjo podlago, zaradi katere se celoten zgodba sploh sproži: vmes je kakopak ženska, Vida (Dragica Potočnjak). Peter je romantik, šarmer – Argentinec, pač – in jo zlahka zapelje, Gorazda pa, ki je njen star prijatelj in vanjo na skrivaj zaljubljen, to spravlja v bes, čeprav tega noče priznati.

Napetost med njima doseže vrhunec nekega večera, ko skupina, s katero sodelujeta pri arheoloških izkopavanjih (kako jančarjevska metafora!), praznuje zaključek del. Vino teče v potokih, izrečene so grobe besede na račun Petrovega družinskega porekla; slednji užaljen zapusti zabavo. Gorazd ga dohiti in tedaj Peter izbruhne v besen monolog, iz katerega se zrcali čisti diskurz anti-komunistične emigracije. »Vse se je začelo v Rogu,« zabrusi. »Zgodil se je nek izvirni zločin, ki tu nikogar več ne zanima.« Gorazd, kritični intelektualec, te naracije seveda ne more sprejeti; sam je sicer skeptičen do generacije svojega očeta, a se vseeno ne more odpovedati mitom NOB, predvsem pa ne v zameno za tako enostransko historično paradigmo, kot jo zagovarja Peter (dejansko je, kot zvedemo kasneje, sploh ne zagovarja – jo zgolj sprejema kot del svoje družinske dediščine). Na vrhuncu konflikta Gorazd Petra dobesedno ugrabi in ga sredi noči odpelje na Urh pri Ljubljani, kjer da ključarju odkleniti muzej, ki prikazuje grozote tamkajšnje domobranske mučilnice. Petra nočni obisk pusti hladnega – z nepričakovano ostrim cinizmom zavrne Gorazdov poskus »spreobrnjenja«. Peter se izkaže za postmodernega subjekta: ve, da je vse le naracija, verjetno skonstruirana na podlagi fragmentarnih resnic in vključena v mogočno zgodbo o partizanskem herojstvu, ki jo režim prek diskurzivnega nasilja in instrumentov indoktrinacije širi na mlade generacije. O človeški naravi ima precej slabo mnenje, zato si ne dela utvar glede nasprotno zgodbe, v katero je bil indoktriniran sam. Bolj kot preteklost ga zanima stvarnost, ki izhaja iz nje. Ne moti ga partizanska zgodba, morda celo komunistična ideologija ne, ne more pa sprejeti, da je bil na njuni podlagi – nedolžen – izključen iz nacionalnega občestva. Gorazd je jezen, ker njegova pedagoška gesta ni dosegla pričakovanega učinka. Odpeljeta se nazaj, a njun prepir se nadaljuje v avtu, ki sredi prerivanja pri volanu naenkrat zavozi v jarek. Znajdeta se v blatu, še naprej se obkladata z očitki in udar-

Ljudje smo s talenti obdarjeni zato, da s skupnimi močmi gradimo in varujemo prostore človeškega sobivanja, ne pa zato, da se utapljamo v močvirju brezplodnih sporov.

ci; a na neki točki se vendarle streznita in s skupnimi močmi sebe in avto rešita iz blata. Ko to storita, se skupaj nasmejeta – mednje se je vrnilo prijateljstvo. Jasno je: dosežena je bila sprava. In to ne – kot so pri nas hoteli nekateri dobronamerni fanatiki srednje poti – s postopnim in previdnim zbliževanjem mnenj v duhu človeškega sočutja, temveč skozi spodletelost spreobrnjenja in prepričevanja – da, celo skozi spodletelost racionalne razprave. Skozi spoznanje, torej, da Drugi – naj bo to še tako moteče – enostavno razmišlja in čuti drugače in da tega ne bo spremenila nobena, še tako poglobljena argumentirana ali glasna razprava. In to ne zaradi njegove hudobije ali zaslepljenosti, temveč zato, ker je vsaka politična in historična resnica – če naj se izrazim nekoliko bergsonovsko – vedno vitalno pogojena. Odvisna je od življenjskega izkustva, hrepenenj, želja, horizontov smisla ... To pa ne zato, ker bi ljudem naša človeška nepopolnost usodno onemogočala, da bi se dokopali do resnice, temveč zato, ker slednja šele vznikne skozi človeško pogojenost.

Gorazd na vsak način hoče, da bi Peter *spregledal*; Peter bi rad, da bi Gorazd *razumel*. Ne moreta in ne moreta se pustiti pri miru. Skupno jima je to, da prezirata brezbrizno inertnost večine ostalih ljudi, zato bo sprava mogoča samo med njima. In ta sprava ni nič drugega kot z izkustvom vtisnjeno spoznanje, da na noben način ne moreta priti skupaj na ravni zgodovinske resnice ali njene interpretacije.

Lahko bi šli še korak dlje in dejali, da sploh ne morata priti skupaj ravni resnice. Njuno vizionarstvo je v tem, da v določenem trenutku – tedaj, ko njun spor doseže dno – spregledata, da smoter medčloveškega delovanja ni resnica, temveč svet. Ne gre za to, da se bosta skupaj dokopala do resnice, temveč za to, da bosta uspešno sodelovala v konkretnem podvzetju: v tem primeru, da bosta spravila avto iz blata. Če bosta tudi v prihodnje hotela sodelovati, bosta morala eden drugega sprejeti *kot osebi* in kot enakopravna sotrudnika za skupni smoter. Resnica ju bo ločevala, povezovala pa ju bo medčloveška vez, ki jo bosta vzpostavila. Le na tej ravni je mogoča sprava: vsak od njiju bo še naprej razmišljal natanko tako kot prej, a te razlike ne bodo več polje spopada, ker so izzivi že drugače. Danes sta skupaj potegnili avto iz blata, jutri bosta morda sodelovala pri

večjem podjetju. Kdo ve, morda bosta sodelovala pri določitvi novih pravil in okvirjev za konstruktivno razreševanje sporov in divergentnih interesov ... Kajti ljudje smo s talenti obdarjeni zato, da s skupnimi močmi gradimo in varujemo prostore človeškega sobivanja, ne pa zato, da se utapljamo v močvirju brezplodnih sporov.

Konec državljanske vojne

Zgodba o Petru in Gorazdu nam na človeški ravni pomaga razumeti pomen besed, ki jih je leta 1990, ob konstituciji prvega slovenskega demokratičnega parlamenta, izrekel njegov novoizvoljeni predsednik France Bučar: »S konstituiranjem te skupščine lahko smatramo, da se je končala državljanska vojna, ki nas je lomila in hromila skoraj pol stoletja«. Končala se je zato, ker se je z vzpostavitvijo demokratičnega reda vzpostavil tudi zametek nove slovenske civilne vezi, v kateri so enakopravno vključeni potomci obeh strani v spopadu, ki je prejšnjo vez razdrl in za petdeset let onemogočal nastanek nove. Končala se je tudi zato, ker pri novem izzivu – slovenski osamosvojitvi – dejavno sodelujejo oboji.

Ustanovitvene paradigme zatorej ne bi smeli zagovarjati izključno s sklicevanjem na pravo. Šele človeška razsežnost – na katero nas opominja zgodba o Gorazdu in Petru – nam pomaga razumeti, zakaj je potrebna radikalna emancipacija od komunistične preteklosti. Ne zaradi tega, ker je bil komunistični sistem nelegitimen zaradi svoje politične ureditve (razprava o naravi sistema mora izginiti iz dnevno-politične sfere in postati predmet historične raziskave in refleksije ter pravne analize, osvobojenih spon politikantskega boja v blatu). Pri kontinuiteti samostojne Slovenije z njeno socialistično predhodnico ni mogoče vztrajati zato, ker prevelika skupina ljudi – in med njimi tudi dobršen del posameznikov, ki so sodelovali pri ustanovitvi nove slovenske države – iz upravičenih razlogov zavrača legitimnost sistema, na katerem je temeljila. Ti razlogi niso upravičeni zaradi antipatije do ideologije, na kateri je sistem temeljil, do ekonomske ureditve, ki jo je vzpostavil, zaradi partikularnih družinskih usod ali česa podobnega; upravičeni so, ker se sklicujejo na tiste temeljne vrednote, na katerih je ustanovljena slovenska država: na spoštovanju človekovega do-

stojanstva in svobode ter človeške pluralnosti. O tem je jasno besedo izreklo že Ustavno sodišče v svoji zgodovinski razsodbi o poimenovanju Titove ulice v Ljubljani.

Vendar mislim, da moramo stvar zastaviti bolj politično, kot je to storilo Ustavno sodišče. Na vztrajanju pri kontinuiteti s prejšnjim sistemom, v katerem je Slovenija prvič v zgodovini dobila svojo državnost, ni mogoče vzpostaviti trdne civilne vezi. To ni ugotovitev, ki bi izhajala iz partikularnega anti-komunističnega stališča; to je ugotovitev, ki izhaja iz stališča države same. Tudi zato, ker je ta nastala kot skupno podvzetje Gorazdovega in Petrovega rodu, je konsenz glede njenih temeljev na ravni vzvratne zgodovinske legitimacije *nemogoč*; zato potrebuje, kot *corpus politicus*, nov ustanovitveni akt, na katerem bo lahko zgradila civilno vez.

Ustanovitvenega akta nove države pa ne smemo razumeti po jakobinsko, kot suspenza vseh partikularnih spominov ali njihovega izгона iz javnega prostora. Ravno nasprotno: razumeti ga moramo kot dejanje, ki šele omogoča njihovo svobodno gojenje. V kolikšni meri lahko ima gojenje določenih partikularnih spominov javno pripoznanje in do katerega izmed njih sme ali mora država s svojimi zakoni in simbolnimi dejanji izkazovati spoštovanje, je po mojem prepričanju drugotno vprašanje in stvar vsakokratne presoje – ki pa zahteva veliko mero razsodnosti, takta in politično voljo za iskanje razumnih kompromisov. Vsega tistega, torej, kar smo pogrešali v letošnji državni proslavi.

Spominjanje

Po srednjeveški judovski teologiji je pozaba vir vseh človekovih grehov. Zato hebrejski izraz za pokoro, *tešuva*, pomeni obenem tudi spominjanje. Pokora je spominjanje na zavezo med človekom in Bogom. Prvotni, dobesedni pomen pojma *tešuva* je »vrnitev« oziroma »vračanje«: s spominjanjem se človek vrača k viru svoje duhovne moči. Hannah Arendt opredeljuje spominjanje predvsem kot poganjanje korenin v stvarnosti in času; samo s spominjanjem lahko vzpostavimo plodno vez med preteklostjo in sedanjostjo in tako preprečimo, da bi drseli po površini stvari in časa kot brodolomci brez doma in brez cilja. Na dan državnosti se kolektivno, kot *corpus politicus*, spominjamo ustanovitvenega dejanja naše politične skupnosti: njenega začetka. To ne pomeni, da je vse, kar je bilo pred tem začetkom, vredno pozabe. Spominjanje začetka je tudi spominjanje na okoliščine, iz katerih je ta začetek izšel. Spomin na osamosvojitve, ki je začela novo poglavje v naši zgodovini, ko lahko našo

kolektivno pripadnost končno definiramo na republikanski osnovi, torej na enakosti vseh državljanov pred zakonom in njihovi enaki soudeleženi v javni stvari, je spomin na vso tradicijo, ki je, v dobrem in v slabem, omogočila nastanek slovenske države. Ustanovitveni akt ne zasenči svoje predpreteklosti in jo potisne v pozabo, temveč omogoča njeno osvetlitev v luči pluralnega in neobremenjenega historičnega osmišljenja ter njeno kritično, a spoštljivo spominsko ovrednotenje.

Praznovanje državnega praznika je hkrati spominjanje na zgodovinski moment, ki je omogočil vzpostavitev državne skupnosti. Je opomin, da je država, kot je zapisal filozof Ortega y Gasset, specifična »človeška tvorba, ki so jo ustanovili čisto določeni ljudje in obstoj katere so omogočale čisto določene vrline, ki so jih nekoč imeli ti ljudje in ki lahko v prihodnosti izpuhtijo v nič«. V našem primeru to pomeni, da se moramo spomniti, da je samostojna Slovenija nastala v skupnem naporu posameznikov, ki so izhajali iz zelo različnih družinskih usod in političnih prepričanj. In da lahko samo ob obujanju *tega momenta* in njegovega pomena zagotovimo temelje za prihodnje sobivanje.

Predvsem pa ne smemo pozabiti, da se nismo osamosvojili zgolj zato, ker smo hoteli postati neodvisni, temveč zato, da bi samostojno vzpostavili pristno demokracijo. Zato moramo opustiti malikovanje suverenosti in nacionalne države zaradi njiju samih, saj je to odraz zavrženega, nevarnega nacionalizma, pa naj se ta oblači v še tako progresivna oblačila.

Dan državnosti je priložnost, da naše skupne upe in načrte za prihodnost trdno zasidramo v ustanovnem aktu in iz njega črpamo navdih za prihodnost. Da se, tako kot pred dvajsetimi leti, izkoplremo iz udobnega blata naših domačih, vsakdanjih, brezplodnih sporov, in se skupaj, v duhu odprtega tekmovanja, lotimo premnogih izzivov, ki so pred nami. Kajti tudi za nas še vedno velja, kar je Kataloncem v prvih letih demokratizacije položil na srce pesnik Miquel Martí i Pol:

*Imamo, kar imamo, in to je dovolj:
prostor konkretne zgodovine, ki nam pripada,
in neznatno ozemlje, kjer jo lahko živimo.
Postavimo se spet na noge
in naj se sliši glas vseh, slovesno in jasno.
Zavpijmo, kdo smo, in naj nas vsakdo sliši.
In ko končamo, naj se vsakdo obleče,
kot mu je najbolj ljubo, in ven na plano!
Kajti vse je treba postoriti in vse je mogoče. ●*